

Források: 1. Schwartz Elemér: Vallási néprajz. A Magyarság Néprajza. 3. kiad. IV. Bp. 1943. 424–426. — 2. Ortutay Gyula: Halhatatlan népköltészet. Bp. 1966. 169. — 3. Karl Reuschel: Deutsche Volkskunde. Leipzig und Berlin 1920. 21. — 4. Borsai Ilona: Népénekeink az élő szájhagyományban. Vig. XXXVII (1972) 318. — 5. Karl Reuschel i. m. i. h. — 6. Székely László: A csíki népszokások költészete. Kézirat. — 7. Bio-Bibliografia di Achille Ratti. Milano 1927. — 8. E. Fuhrmann: Religiöse Volkskunde. Lexikon für Theologie und Kirche Freiburg i. Br. 1938. 677. — 9. Voigt Vilmos: Modellálás a folklorisztikában. Ethn. LXXX (1969) 362. — 10. Adolph Franz: Die kirchlichen Benediktionen im Mittelalter. I. Freiburg i. Br. 1909. 42. — 11. Joseph Weigert: Religiöse Volkskunde. Freiburg i. Br. 1925. 47. — 12. Bálint Sándor: Népünk imádságai. Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv. Bp. 1937. 19–47. — 13. Fettich Nándor: Vallási jellegű varázsszövegek a magyar néphitben. Ethn. LXXXII (1971) 44–45. — 14. Erdélyi Zsuzsanna: Archaikus és középkori elemek népi szövegekben. Ethn. LXXXII (1971) 343–363. — 15. Schram Ferenc: A népének egy csoportjának kialakulása Magyarországon. Ethn. LXXXV (1974) 373–383. — 16. Radó Polikárp: Bornemisza Péter énekeskönyve. Vig XXX (1965) 700. — 17. Schram Ferenc i. m. 382–383. — 18. Georg Schreiber: Nationale und Internationale Volkskunde. Düsseldorf 1930. 82. — 19. Karl Richstätter: Herz-Jesu-Verehrung des deutschen Mittelalters. Freiburg i. Br. 1924. — 20. Székely László: Szenthelyek, ünnepnapok. Kolozsvár 1936. 9. — 21. Bálint Sándor: Szent György kultuszának maradványai a hazai néphagyományban. Ethn. LXXXV (1974) 212–230. — 22. Eperjessy Ernő: Borbála napi hiedelmek, szokások és a nyelvcsere kérdése. Ethn. LXXIX (1968) 560–585. — 23. Georg Schreiber i. m. 84. — 24. E. Menault: Morigny (village monacal), son abbaye, sa chronique et son cartulaire. Paris 1867. — 25. Dr. Kós Károly—Szentimrei Judit—Dr. Nagy Jenő: Kászoni székely népművészet. Bk. 1972. 41, 160, 238–239. — 26. Bálint Sándor: Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza. Bp. 1938. — 27. Fritz Bünger: Geschichte der Neujahrsfeier in der Kirche. Göttingen 1911. — 28. Dömötör Tekla: Naptári ünnepek, népi színjátás. Bp. 1964. — 29. Richard Beiti: Deutsche Volkskunde. Berlin e. n. (1933) 194. — 30. Dr. Kós Károly: Népélet és néphagyomány. Bk. 1972. 227–237; Dr. Kós Károly—Szentimrei Judit—Dr. Nagy Jenő i. m. 37. — 31. Georg Schreiber i. m. 75. — 32. Székely László: A csíki képe. Kézirat. — 33. Georg Schreiber: Mutter und Kind in der Kultur der Kirche. Freiburg i. Br. 1918. — 34. C. M. Kaufmann: Handbuch der christlichen Archeologie. Paderborn 1905. 446. — 35. Josef Neubner: Die Heiligen Handwerker. Münster 1929. 66. — 36. Gustavo Sacerdote: Land und Leute in Italien. Berlin—Schöneberg 1925. 66 kk. — 37. Gertraud Richert: Land und Leute in Spanien. Berlin—Schöneberg. 1928. — 38. Stephan Beissel: Geschichte der Verehrung Marias in 16 und 17 Jahrhundert. Freiburg 1910. — 39. Georg Schreiber: Nationale et Internationale Volkskunde. Düsseldorf 1930. 52. — 40. Ipolyi Arnold: Magyar ereklyék. Arch. Közl. III (1863) 65–125.

RÓNAY GYÖRGY

BÁLINT SÁNDOR

Adoma is lehetne, pedig igaz történet; Fábíán Dániel beszéli el *József Attiláról* írt, 1974-ben — (kár, hogy fontos közlései ellenére is csak mintegy rang-rejtve, majdnem hozzáférhetetlenül) — megjelent könyvében. 1930 júniusának elején történt. Annak a *Ki a faluba* című röpiratnak a terjesztése ügyében, melyet Fábíán Dániel, a Bartha Miklós Társaság akkori ügyvezető elnöke és József Attila közösen írtak, a két szerző fölveszi a kapcsolatot a szegedi fiatalokkal. Buday Györggyel, Bálint Sándorral és két egyetemistával sokáig tanácskoznak egy kiskocsmában. Buday György tizkor hazamegy. Fábíánék vonata éjjel fél kettőkor indul vissza Hódmezővásárhelyre; Bálint kikíséri őket a pályaudvarra, és búcsúzáskor azt mondja nekik útravalóul: „Ha megcsináljátok a forradalmat, rám biztosan számíthatok”. Erre két detektív lép hozzájuk, igazoltatják és az őrszobára viszik Bálint Sándort: magyarázza meg lázító kijelentését. „Bálint Sándor — fűzi kommentárként a végül csak egyszerű figyelmeztetéssel, szerencsésen zárult esethez Fábíán Dániel — a szobatudós mintapéldánya volt. Nagy elméleti felkészültséggel, a gyakorlati életre való teljes alkalmatlansággal. Hosszú előadásba kezdett. Magyarázta Krisztus szerepét a történelemben, akit a legnagyobb lelki forradalmárnak tart. Kérdezték tőle, ismeri-e a marxizmust. Nyu-

godtan válaszolhatott nemmel. A szeretetről prédikált, mely megváltja az emberiséget. Végül meggyőzte a két detektívet ártatlanságáról." Majd, pár sorral később: egész útjukon — írja Fábíán Dániel — s még a következő napokon is mulatnak rajta, „mit produkál az élet. Forradalmi lázítással gyanúsították a föld legjámborabb emberét”.

Ha a magyar azt mondja valakire, hogy „ez a föld legjámborabb embere”, a minősítés többnyire nem számít dicséretnek; fölér egy elnéző, jóindulatú legyintéssel. A szövegkörnyezetből kivehetőleg — és a tudós iránti megbecsülés ellenére — itt is: az eset akaratlan főszereplője „a szobatudós mintapéldánya”, „teljességgel alkalmatlan a gyakorlati életre”, s még a detektíveknek is „a szeretetről prédikál”. Mit kezdhetnek a detektívek egy ilyen élheterlen alakkal? Megintik, s elengedik.

A dolog azonban egyáltalán nem ilyen anekdotikus, tehát mosolygatóan egyszerű. Kivált ha azt a bizonyos „jámbor” jelzőt, melyet valóban szoktunk elnézően pejoratív értelemben használni, ezúttal sokkal világosabb és helytállóbb szinonimájára cseréljük, minden felsőfok nélkül, pusztá ténymegállapításként, s abban a nagyon pontos és határozott jelentésben, ahogyan az ősegyház idején értették. Nem „jámbor” (enyhén bárgyú mellékizzel), hanem kerekén, keményen, mozdíthatatlanul, külsőségeket kerülve, de ha arra kerül a sor, alkudozások nélküli nyíltsággal és bátorsággal: *Keresztény*. Dehogy „predikált” ő a detektíveknek! Egyszerűen, olyan természetesen, mint a maguk korának hasonló helyzetében az ősegyház „szentjei” tették, „megvallotta a Mestert”. Mert ő az az ember, akire „biztosan lehet számítani”. Ő az, aki nem ránt soha heveskedve kardot, de nem figyel soha a kakasszóra sem. Áll a helyén, ha csupán az iménti történet dátumát vesszük, maholnap fél évszázada. Külsőre nem sokat változott (ha például azokon a fényképeken nézzük, ahol fiatalon, családja körében látható); csak éppen a jelentősége, a szellemi súlya nőtt évről évre. Emberé, tudósé egyaránt.

Arról persze szó sem lehet, hogy valaha is „szobatudós”, ráadásul a típus „mintapéldánya” lett volna. Igazában többet volt úton, mint a szobájában; művei lefegyverzően gazdag anyagát legalább annyira gyűjtötte — kedvelt mai kifejezéssel — kint „a terepen”, mint könyvekből, régiekből meg újakból, és különféle jellegű közleményekből. Ismeri az országot mint a tenyerét; pontosan tudja, mi van; nem kevésbé pontosan, mi volt. Bármiről ír, „elsősorban mindig saját kutatásaira, tapasztalataira és eredményeire támaszkodik”, mint *A szegedi nép* (Gondolat, 1968) végszavában mondja. Tapasztalatokat szereznie, kutatnia, gyűjtenie sosem volt könnyű, nem rendelkezett hozzá különösebb fölszereléssel, személyzettel, apparátussal; jórészt maga végezte vagy szervezte, ami egy egész munkaközösség munkájának látszik abban, ami életművéből eddig könyvek, tanulmányok és szétszórtan közölt apró cikkek s adalékok formájában napvilágot látott, s aminek a bibliográfiája testes kis füzetet tesz ki. Maga a nagy mű azonban, sajnos, még kéziratban várja a jószerencsét. Pontosabban: a nagy mű nagyobbik része.

Egy kisebb része ugyanis, „a nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából” *Karácsony, húsvét, pünkösd* címmel megjelent. Ez is, mint a szakrális néprajz területén majdnem minden, jóformán az utolsó pillanatban: mielőtt anyaga végleg elmerülne. „Jelen munka — olvassuk a mű előszavában — az esztendő szakrális hagyományvilágáról szóló, negyedfelezer gépelt oldalra tehető kéziratunknak kiemelt, de szervesen összetartozó része: az egyházi év legnagyobb ünnepeihez. Lényegében tehát a Jézus evangéliumi életétől ihletett ünneplő hagyománynak, családi devóciónak és közösségi, társadalmi kultusznak, továbbá a mindennapi élet liturgikus eredetű (paraliturikus) képzetkörének áttekintése. Mindenütt a néprajzi humanizmus szellemében iparkodtunk ezt a világot a maga felekezeti (interconfessionalis), illetőleg népközi (interetnikus) változatosságában bemutatni, amennyire már és még lehetséges. A munka nagyon is megérett az aratásra. Pótolnia kell a szakkutatás egyenetlenségeit és hiányait. Meg kell örökíteni, amit a jozefinista papi szellemiség, továbbá századunk nagy gazdasági és világnézeti forrongása, végül napjainkban a II. vatikáni zsinat liturgikus újításai elmúlásra ítélték.”

A mű tehát kiérleltebb módszerrel, tágasabb szemlélettel beteljesíti a *Né-pünk ünnepei* (Szent István Társulat, 1938) közel négy évtizeddel ezelőtti úttö-

rését. Mert hiszen „az egyházi év néprajzának” megírása úttörés volt a javából, s maga a tudomány, a vallásos néprajz „még meglehetősen járatlan területe mind a néprajzi, mind pedig az egyházi tudománynak”. Hogy ma már valamivel kevésbé az: ezt elsősorban az úttörőnek köszönhetjük, s annak, hogy lankadatlanul tovább folytatta a pályája elején megkezdett munkát, amit — szokásos szerénységével — ma már csak „kísérletnek” nevez. Annyiban, de csak annyiban joggal, amennyiben az alapvetés is „kísérlet, elindulás” a többé-kevésbé kész épülethez képest (amely persze, akárcsak a gótikus katedrálisok, egészen soha nem készülhet el). Nem beszélve az anyagbeli gazdagodásról, ami majdnem négy évtized fáradhatatlan gyűjtő- és rendszerező munkájának köszönhető, az új mű többlete a *Népünk ünnepei*hez viszonyítva elsősorban „ökumenizmusa”, az a „felekezeti” érdeklődés, mely a — meglehetősen szűkös — lehetőségek szerint (mert e téren az anyag nem túl bő) számbaveszi a többi hazai felekezet szakrális hagyományait is; továbbá az a „népközi” szemlélet, mely most már igyekszik — ismét csak a lehetőségek szerint — túltekinteni a *Népünk ünnepei*ben még programszerűen megvont határokon (hazai, katolikus, paraszti) és figyelemmel kíséri nemcsak a hazai nemzetiségét, sőt nemcsak a szomszédost, hanem a szélesebben európaiat is. Amiből persze igen sok, a néprajzon túlmutató — elsősorban a középkori európai kultúra változataiban is egységes jellegére utaló — következtetést lehet vonni. Többek között az irodalom, illetve az irodalmi élet történetére és összefüggéseire nézve is.

Kivált ha tudjuk, hogy Bálint Sándor ezeken a területeken nem kevésbé járta, mint a vallási néprajzén. Legújabb műve, a Klaniczay Tibor szerkesztette *Humanizmus és reformáció* sorozat ötödik köteteként, *Szeged reneszánsz kori műveltsége* címmel (Akadémiai Kiadó, 1975) nemcsak ékes bizonyossága ennek, hanem — az előző minden szabadkozása ellenére — példászerű földolgozása és bemutatása is egy város életének egy bizonyos történelmi korban. Valóban meglepően és meggyőzően bontakozik ki belőle „a végso tanulság: egy alföldi, törzsozös magyar város... hajdani műveltségének nem sejtett elevensége és gazdagsága”. Fölsejlik aztán az olvasóban egy további, ha nem is „tanulság”, de mindenesetre alapos gyanú is a könyv olvastán: hogy ez az „egy alföldi, törzsozös magyar város” nyilván nem egyedi tünemény, s — mutatis mutandis — ilyesféleképpen kell elképzelnünk, illetve dokumentálnunk többi középkori magyar városunk művelődését és műveltségét is. Mindenesetre magasabb szintűnek, mozgalmasabbnak és gazdagabbnak, mintsem korábbi köztudatunk vélte.

Bálint Sándor nem megy — legalábbis *expressis verbis* — ilyen messzire. Sőt még odáig sem — hacsak pár gyors, de lényeges utalásban nem —, hogy a szerzetes házak (domonkosok, mariánus, valamint obszerváns ferencesek és — legjelesebbül — premontrei apácák) művelődési-irodalmi jelentősége mellett bővebben foglalkozzék a város úgynevezett „literátus” rétegével és értékelje ennek fontosságát; főcélja, mint mondja, „a dokumentáció: Szeged literátus fiainak bemutatása, illetőleg fölsorolása”. Ez a dokumentáció azonban minden kommentárnál többet mond. Bizonyítja azt, hogy Szegeden is volt ilyen réteg; s ha egyszer volt, akkor magával hozta, illetve hordozta Szegeden is azt a „deák műveltséget”, amely a középkor vége táján már az anyanyelvet is egyre inkább beemeli az írásbeliségbe.

Hogy a *Szeged reneszánsz kori műveltsége* milyen fontos és útmutató könyv, az remélhetőleg az iménti néhány jelzésből is kiviláglik. Hogy milyen úttörő vállalkozás volt a maga idején a *Népünk ünnepei* és milyen gazdag összefoglalás a *Karácsony, húsvét, pünkösd* (a két dátum, 1938 és 1973 közé eső művekről, köztük például a *Szegedi szótárról* nem is beszélve): a főtiek talán erre is föl tudták hívni az olvasó figyelmét. A tudománynak természetesen ez a legfontosabb: a mű és eredményei. A kortársnak azonban, akár barát, akár tanítvány, talán még ennél is fontosabb a személyiség, aki a mű mögött áll. Oly tapintatosan szerény emberséggel, hogy már-már eltűnni látszik a mű mögött. Amely mögül azonban mégis kisugárzik nyájas humanitása, bölcs és mély embersége, a szó teljes értelmében vett *igazsága*.